

FIGYELŐ.

Idősb SZINNYEI JÓZSEF
1830 márc. 18. — 1913 aug. 9.

Az irodalomtörténet-tudósok semmiféle típusába sem lehetett be-
skatulyázni. Ennek a tudománynak megvannak a maga Darwin-jai: nagy
evolúciók felismerői, összefoglalói, akik a filozófia magasságába emel-
kednek fel. Vannak költő-tudósai, akik a maguk szubjektív igazságait év-
tizedekre bele tudják szuggerálni a köztudatba; akiknek szemüvegén
keresztül jól esik korszakokat, alakokat nézünk, mert az a részleges
igazság, amit adnak, kárpótól az abszolút igazság elérhetetlen voltáért.
Vannak aztán — és ez is elterjedt típus — tudósaink, akik merész össze-
foglalásokra, szubjektív értékelésekre egyformán képesek, akiknek kritikái
egyszerre csiklandozzák hiúságainkat, előítéleteinket és fülünket. Van
végül egy egész tábor tiszteletreméltó, jóhiszemű munkás, akik nem is
vindikálják maguknak a nagy koncepciókkal együttjáró jogokat, köteles-
ségeket és veszélyeket: önként sorozzák be magukat a nagy épület egy-
szerű téglahordói közé és hangyaszorgalommal gyűjtik azokat az apró
adatokat, melyek magukbanvéve rendszeren értéktelenek és csak arra valók,
hogy, ha már tízezerrel vannak együtt, egy eljövendő valaki építhes-
sen rájuk.

Ehhez a típushoz állott legközelebb idősb Szinnyei József. De ami
ettől is megkülönbözteti, az vállalkozásának fantasztikus, regényes nagy-
sága. A pygmaeusok munkáját végezte, igaz, de — egymaga. Egy életet
szentelt annak, amire a többi gyűjtő-munkás csak szabad óráit szánta; és
ezzel igazolta céljának nagy voltát: mert az a cél, amiért egy életet odaad
valaki, lehet téves, lehet fantazmagória — de nem lehet nagyság nél-
kül való.

Irigylendő ember, aki fiatalon ilyen célt talál és késő öregségében,
szakadatlan munka után, nem ábrándul ki belőle. Nem kellett válogatnia
az anyagban: minden egyformán fontos volt az ő szempontjából, kinző
tépelődések nem gyötörhették. Nem ítelt: a súlyos felelősség érzete nem
bánthatta. Nem foglalt össze, nem általánosított: elfoglultsággal nem kel-
lett küzdelem. Egy ujjnyira volt a végtelenségtől, mint Faust, és nyu-
godtan merült el könyveibe, mint Wagner, a famulus. A végtelenség! Ez
az egy csüggeszthette volna el — talán. Betűrendes lexikonának Z betűjén

dolgozott utolsó napjaiban. Irigylendő ember! Nem azért, mert a Z betűig eljutott, hanem mert nem jutott tovább. Ha van boldogság a földön, ez lehet az: hatvan esztendőn át napról-napra közeledni a célhoz, biztosan, kétely és csüggedés nélkül megközelíteni és — meghalni, mint Mózes, egy pillantást vetve az ígért földjére. Az ígért földje! Ebben az esetben az utolsó Z betűs magyar író. Szívfacsaró elgondolni, mit érezhetett volna Szinnyi bácsi, mikor a maga jószántából leteszi a tollat. Célhoz ért . . . és célt vesztett. Az élete munkájának vége. Hacsak . . . igen! Míg a Z betűt feldolgozta, új írók, új könyvek jelentek meg, akik hiányoznak a V-ből . . . Az U-ban még tátongóbbak a hiányok és az A betűhöz már talán két pótkötetet kellene függeszteni . . . És ha még oly hermetice elzárkózott is hatvan esztendőn át a végtelenség, a magunk és munkánk semmiségének, hiábavalóságának gondolatától: itt, a célnál eszébejutott volna. Ki tudja — talán kezébe veszi újra a tollat és, hogy gondolatait elhessegesse, reszkető ujjával leírja: Első pótkötet: A . . .

Jó neki — és jó nekünk, unokáinak is, hogy ez a nagy dolgozó itt, a szemünk láttára, kiábrándulás nélkül, ép hittel halt meg. A pótköteteket belátható időn belül aligha fogja valaki megírni — nem baj, nem ez a fontos. De mi láttunk egy embert, aki a maga helyét józanul megtalálva, egész életében törhetetlenül dolgozott; aki frázisok nélkül, törtetés nélkül, tetszetős hazugságok nélkül tisztességet szerzett nevének — s aki fáradt, hitetlen, keserű lelkünknek örök tanulságul hagyja hátra, hogy a munka dicsőségét nem az — olvasókönyvek írói találták fel.

B. M.

A magyar népszínmű Finnországban. A Finn Irodalmi Társaság kiadványai között most nemrégiben jelent meg a finn színészet története Eliel Aspelin-Haapkylä tollából (Suomalaisen Teatterin Historia. I—IV. 1906—1910). Szó van benne mindazon finn és idegennyelvű színművekről, amelyet valaha Finnországban előadtak s így arról a néhány magyar népszínműről is, amelyeket Finne J., Jalava Antal és Szinnyi József fordított le finn nyelvre. E népszínművek a következők:

1. *Tóth Kálmán: A cigány.* Finnre fordította Jalava Antal, zenéjét szerette Conradi A., először adták Finnországban 1874 nov. 8-án. Felújították 1892 szept. 14-én, 1895 márc. 27-én, 1901 okt. 6-án.

2. *Tóth Ede: A falu rossza.* Finnre fordította Jalava Antal. Először adták 1877 dec. 12-én, később 1885 nov. 20-án.

3. *Szigligeti Ede: A cigány.* Finnre fordította Szinnyi József. Először adták 1880 május 4-én s később 1884 okt. 15-én.

4. *Tóth Kálmán: Nők az alkotmányban.* Finnre fordította Jalava Antal. Először adták 1881 dec. 16-án.

5. *Csepreghy Ferenc: A piros bugyelláris.* Finnre fordította Finne J. (németből). Először adták 1898 okt. 5-én.

Az első két színműnek nagy hatása hozta Pestre a finn színészet egyik legnagyobb alakját, *Karlo Bergbomot* 1879-ben, aki itt a magyar színiügyet tanulmányozta s alkalmas színműveket keresett, hogy azokat

finnre lefordíttassa. Közölve vannak levelei, melyeket a tanulmányútról haza írt.

1879 augusztus 20-án kelt levelében a következőket írja: «Itt Pesten kimondhatatlan szíveséggel fogadtak. Minden nap meg vagyok hívva valahová, úgy hogy munkára alig marad időm. Hunfalvyt eddig egyetlen egyszer láttam... Budenzzel, Gregussal (esztétikus), Rakoszyval [= Rákosi Jenő] (író) s más celebritásokkal sűrűn érintkezem. Greguss útján segítségül kaptam egy fiatal egyetemi hallgatót, akivel együtt tanulmányozzuk a magyar drámairodalmat. Nézetem szerint figyelembe kell vennünk s művelnünk kell a magyar népszínműköltészetet, mely nem nyújt ugyan mesterműveket, de költőiebbeket, mint a Mein Leopold, vagy a Tireuse de cartes s azonkívül egész más eszközökkel kelti föl az érdeklődést. Engel úr — így hívják azt a fiatal egyetemi hallgatót — jelenetről-jelenetre analizált nekem magyar színműveket s a főbb jeleneteket élő szóval is lefordítja. Átveszünk úgy 3—4 darabot, naponta 3—4 órát dolgozva együtt.»

Szeptember 3-án: «Nagyon sok figyelemreméltó dolgot találtam. A magyar népszínműről pl. úgy látom, hogy teljesen önállóan fejlődött s odaállítható a legjobbak mellé, miket e nemben a franciák és a németek termeltek. Színi hatás tekintetében összehasonlíthatók a francia melo-drámákkal, erkölcsi felfogás tekintetében a legjobb német népszínművekkel s van bennük valami rendkívüli költői báj, mely gyakran talán inkább ethnografiai, mint művészeti s ami mégis oly sajátos csillogást ad ezeknek a termékeknek.»

Többi leveleiben is lelkesedéssel beszél színműveinkről s alkalmas darabot keres, melyet érdemes volna finnre fordítani. Legszívesebben szeretne valami hazafias drámát, mert ez a hazafias hang nagyon ritka a finn színpadon, de ilyet nem talált, mert azok a darabok, melyekkel megismerkedett (1879 szept. végéig) vagy nagyon idealizáltak, vagy a magyar történelemben nagy speciális tudást tételeznek föl.

Magyarországi tartózkodásának egyetlen eredménye az volt, hogy nagy lelkesedéssel haza írott leveleivel érdeklődést keltett színműveink iránt. A Falu Rosszát már ismerték Finnországban 1877 óta, a Tóth Kálmán Cigányát 1874 óta s szerettek volna valami új finnre fordított magyar népszínművet. Az épen akkor Finnországban tartózkodott Szinyei József, aki akkor már «hibátlanul írt és beszélt finnül», szívesen támogatta Karlo Bergbom törekvését, hogy a finnre fordított magyar népszínművek számát szaporítsa s lefordította Szigligeti «A cigány»-át, amely nyomtatásban novemberben meg is jelent, május 4-én pedig színre is került.

Talán nem érdektelen a kérdés, megértették-e Finnországban a magyar népszínművet? Kétségtelen bizonyosságunk van rá, hogy meg. Finnország odáig élt legnagyobb színésznője, aki egyúttal Ibsen nőalakjainak is legkiválóbb alakítója, Szinyei József szerint Boriska szerepét a Falu Rosszában úgy alakította, hogy Magyarországon sem senki különbül. Az ő magasztalása alapján Aalberg Idának megengedték (1881), hogy a magyar Népszínházban Boriska szerepében fölléphessen. E vállalkozást sokan nagyon merésznek találták: hogy idegen nyelven beszélő idegen művésznő

magyar színészek között, magyar népszínműben magyar leány szerepet alakítson. Az előadás estéjén elterjedt a hír, hogy mikor az idegen művésznő a próbán eljátszotta a harmadik felvonás nagy jelenetét Göndörrel, a szereplők sírtak és Tamássy-Göndör szemében könnyek csillogtak; a közönség azonban még mindig kételkedő kíváncsisággal várt. S mégis az elképzelhető legdiadalmasabb sikere volt. Beöthy Zsolt a «Pesti Napló»-ban s egy névtelen a «Függetlenség»-ben a legnagyobb elismeréssel ír róla s a közönség is elismerte, hogy ilyen «Boriská»-t még nem láttak Magyarországon. Hasonló sikere volt Kolozsvárott is. Magyar lapok írták róla, hogy a vele együtt játszó Blaháné elhomályosult mellette. Megértette tehát a magyar népszínművet, amit bizonyítanak a magyar lapok magasztaló kritikái is, melyek e műben finre fordítva olvashatók.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Nyílt levél a Szerkesztőhöz. Kedves Barátom! Azt kérdezed, kívánok-e válaszolni Angyal Dávidnak, ki újra *Választ* írt a Budapesti Szemlébe (1913, június). Nem kívánok. Elmondtam, amit akartam, mikor Greguss-jutalmi jelentéséről bírálatot írtam folyóiratodba; s elmondtam, amire első válaszával provokált, mikor vádaskodása ellen a tiszta igazság közlésével védekeztem. Az örökös válaszolgatás csak a hiúság és sebzett önérzet labdajátéka, mellyel első, elhibázott ütését akarja feledtetni, s csak egyre növekvő szószaporítás, mely elhomályosítja a pör kiindulópontját. Súlyos hibát követnének el, ha «polémia» címen ráadnám a fejem arra, ami Gyulai szerint már csak «eszme nélküli üres feleselgetés» lehetne.

De ha szeretnék is az ő válaszában minden sorára hárommal válaszolni (mert így dagadnak a válaszok!); ha nem tudnék is hallgatni egyik-másik mélyen sértő mondatára, mellyel túllép a kritikai korrektség határán (mint pl. mikor Kéki Lajosra vonatkozó elismerő nyilatkozatom *motivumait* gyanusítja meg); ha nehéz is némán olvasnom az én mondataim elferdített vagy láncolatossá tettésekkel hamissá kierőszakolt értelmét: nem lehetne válaszolnom, mert sehogysem tudok elmenni az ő válaszában. Címe szerint «az Irodalomtörténet *támadására*» válaszol. Igazán jó kedély kell hozzá, hogy minket tegyen meg támadó félnek. De hagyján. Magában a cikkben már visszavonul ellenfélnek tüntet fel, aki visszavonulását ő ellene intézett heves tüzeléssel fedezem. Támadtam-e tehát, vagy visszavonultam? Hogy igazodjam el ezen? De újabb zavarba hoz egy későbbi kijelentés, mely szerint «májusi támadásom» eltörli pörbe fogott korábbi cikkem radikális ízü benyomását s tiltakozásom, melyhez Te is csatlakoztál, «megnyugtatóan tisztázza a helyzetet». Támadás — visszavonulás — megnyugtató tisztázás: mindez egy- és ugyanazon cikk volna. A «megnyugtató tisztázás» azonban csak úgy végül van odavetve s elvész a cikk viaskodó részleteinek nagy tömege mögött.

Általában a szempontoknak valami sikló mozgékonyasága az, ami a választ nemcsak fölöslegessé, hanem lehetetlenné is tenné. Mikor még azt hihette, hogy Adynak egy bizonyos Előszavában látok «szerencsés intuitiót», addig irgalmatlanul támadta azt az Előszót s általa engem; most már

azonban, mikor kiderült, hogy nem arról, hanem Adynak egy másik munkájáról beszéltem, egyszerre megenyhült amaz Előszó iránt: azt irodalmilag véve szebbnek találja, mert «legalább egy ferde gondolatot némi erővel és emlékezetünkbe», viszont most már a másik munka kerül a deresre, s erre nézve már nincs ilyen «legalább».

Multkori cikkem hangját szenvedélyesnek találja, s kifakadásokat, invektivákat lát oly kifejezésekben, melyek egyszerűen nevének a gyermekét. De ha egy oly méltatlan vádra adott oly higgadt modorú válaszában is invektivákat látunk, s amiatt ítéljük el, akkor félő, hogy a tisztességes, tárgyilagos polémikus modor végkép elveszíti minden becsületét. Mert egész joggal okoskodhatnék így az illető: kár, hogy nem dolgoztam igazán invektivákkal, akkor legalább nem ok nélkül bálnának így velem.

Rossz példát más tekintetben is adott Angyal Dávid. Egyetlenegy szó miatt eretneket éget; száz meg száz ellenkező tanulságú példával nem törődve, fennakad egy csak pedánskodó értelmezéssel kifogásolható mondaton; «suttogások»-tól befolyásoltatja magát; s igen ingatag gyanú alapján riadót fú a nagy nyilvánosság előtt, mikor pedig egy bizalmas kérdés, mit négy szemközt a szerkesztőhöz intéz, minden tévedésnek s vádaskodásnak elejét vehette volna.

De legrosszabb s legtudománytalanabb példát abban adott, hogy *politikai váddal felett egy tisztán irodalmi szempontú bírálatra*. Vonjuk le a tanulságot s maradjunk meg bírálatainkban továbbra is azon az állásponton, hogy irodalmi terméket tudományos igénnyel csak irodalmi szempontból lehet és szabad megítélni. Megengedem, hogy Angyal Dávid jóhiszeműleg tévedt, mikor bírálatomon radikális ízt érzett. De csak azért tévedhetett így, mert politikai elfogultsággal olvasott, holott az én bírálatom minden politikai elfogultság nélkül tisztán irodalmi kvalitásokkal törődött s így elismeréssel szólhatott olyan írókról is, kiknek politikai állásfoglalása az enyémmel honlokegyenest ellenkező. Angyal Dávid politikai előzékenységet látott abban, hogy elismertem radikális írók irodalmi kvalitásait. Ezt azonban ezután is folytatom, ha az igazságos ítélet azt követeli. Másképp u. i. lehetetlen tiszta szemmel látni a jelen irodalmi vajadásait, mert akkor csődöt mond minden tudományos érvényre törekvés a bírálatban, s a kritika csak irodalmi álarcba bújtatott politikai párbajjá fajul.

Félreértésnek, félremagyarázásnak ki lehetünk téve ezután is: de nyugodtan hivatkozhatunk álláspontunk magas, tisztán tudományos jellegére. Résztvehetünk a politikai pártküzdelmekben mi is, de nem az irodalmi bírálat mezején. S ha kötelességünket legjobb meggyőződésünk szerint teljesítve, újból a szerénytelenség vádjával illetnek, inkább e vádat tűrjük el, semhogy mi is résztvegyünk abban, amit egyik jelesünk, épen kritikai közéletünkre értve, oly találóan nevezett a «hallgatás összeesküvésének».

HORVÁTH JÁNOS.

Szerkesztői végszó. A Greguss-jutalom vitája lezajlott. E vita fölötto tanulságos volt, van azonban néhány olyan mozzanata, amely mellett a

szerkesztőnek sem lehet szó nélkül elhaladnia. Mellőzve a java korában levő író öregeskedve leckéztető hangját az *ifjakkal* (velünk, a harminc és negyven év közötti «fiatal emberekkel») szemben, ezúttal csak azon támadások ellen tiltakozom, amelyeket Angyal Dávid — a Greguss-jutalom póre kapcsán — folyóiratunk ellen intézett.

Angyal már első válaszában (Budapesti Szemle, 1913. április) sem viselkedett lojálisan folyóiratunkkal szemben. Tulajdonképen csak *rg.*-vel volt dolga, de azért nem késett belekötni az Irodalomtörténet szerkesztésébe. Sőt tett egyebet is. Kiindulva abból az alaptalan föltevésből, hogy *rg.* rokonszenvvel szemléli a radikális törekvéseket, jónak látta felhívni Társaságunk elnökségének figyelmét az Irodalomtörténet veszedelmes irányára. Nem akarom nevéen nevezni ezt az eljárást, — az elnökséggel való megfenyegetést — de hogy nem csekély türelem kellett az ilyen meg gondolatlan oldalvágás elhallgatására, azt fölösleges hangoztatnom.

Angyal második válaszában (Budapesti Szemle, 1913. június) is folytatta az Irodalomtörténet leckéztetését. Megütközéssel olvastam sorait s álmélkodtam pártszenvedélytől befolyásolt kritikai fölfogásán. Az igazat megvallva, ma sem tudom megérteni, miért félti *tőlünk* a magyarságot és a hagyományokat, s miért akarja az Irodalomtörténet munkatársait arra kényszeríteni, hogy *pontról-pontra* olyanak lássák a világot, amilyenek ő látja. Hiszen az ilyen türelmetlen álláspont egy a tudomány haladóképeségének s a kritika természetes jogainak kétségbevonásával: merev röghöz-kötöttség, természetlen deszpotizmus, sőt valóságos tagadása a tudománynak.

Horváth a fenti Nyílt Levélben megadta Angyal támadásaira a végső feleletet. E felelethez hozzácsatolhatom azt az ígéretet, hogy irodalomtörténeti és kritikai munkásságunkban továbbra is az eddigi úton fogunk haladni s ezentúl sem hunyunk szemet semmiféle tudományos megcsuszamlás előtt. Tiszteletben tartjuk a hagyományt és tekintélyeket, de az igazságot még jobban tiszteljük.

Arra nézve pedig, hogy hogyan kell egy folyóiratot szerkeszteni és felvirágoztatni, aligha szorulunk utólagos tanácsokra. Ha mi is csak azt adtuk volna, amit az eddigi folyóiratok és ugyanúgy mint a régiek, a százfelé lekötött és különféle egyesületi díjakkal megterhelt magyar közönség nem támogatta volna munkánkat. Angyal, mint a Történeti Szemle szerkesztője, legjobban tudhatja, mit jelent manapság olvasóközönséget toborozni egy új tudományos közlőnyek: hogy a mi folyóiratunk ennyire megerősödhetett, sőt rövid időn belül eljuthatott olyan helyekre is, ahol eddig keveset törődtek a magyar irodalomtörténettel, az bizonyára nem a véletlen dolga. Olvasóink megértették és méltányolták törekvéseinket s a széles körben megnyilvánuló lelkes támogatás fokozta munkakedvünket. Az ilyen tisztességes irányt és se jobbra, se balra nem ledérkedő, komoly tudományos szándékot ma — az élelmes törtetők és ügyes megalkuvók korszakában — kétszeresen is meg kellene becsülni. Miért hát a harag, miért az ideges nyugtalanság?

PINTÉR JENŐ.

Magyar Irodalomtörténeti előadások egyetemeinken. A budapesti és kolozsvári egyetem tanárai az 1913—1914. tanév első felére a következő előadásokat hirdették.

A budapesti egyetemen. — *Beöthy Zsolt* r. t.: Zrinyi és a Zrinyiász. Heti 1 óra. Magyar iskolai olvasmányok. 2 óra. — *Riedl Frigyes* r. t.: A magyar irodalom története 1867—1900. 4 óra. — Irodalomtörténeti gyakorlatok a régi magyar líra köréből. 1 óra. — *Négyesy László* r. t.: A magyar dráma története. 4 óra. Irodalomtörténeti gyakorlatok. 1 óra. A magyar irodalom történetének vázlata 1830-tól fogva. 2 óra. — *Ferenczi Zoltán* c. rk. t.: A magyar regényirodalom története 1772-től br. Jósika Miklósig. 2 óra. — *Szinnyi Ferenc* m. t.: Jósika Miklós. 2 óra. — *Császár Elemér* m. t.: A magyar költészet története 1711-től. 2 óra. — *Melich János* m. t.: Régi magyar nyelvemlékek a XII—XIV. századból. 1 óra. — *Alexander Bernát* r. t.: B. Eötvös József. 1 óra.

A kolozsvári egyetemen. — *Dézi Lajos* r. t.: A XVII. századi magyar irodalom története. 5 óra. Magyar irodalomtörténeti gyakorlatok a XVII. század irodalomtörténetéből. 2 óra.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke.

Marczinkó Ferenc: Bayer József. (A budapesti V. ker. áll. főgimnázium értesítője az 1912—1913. iskolai évről. Budapest, 1913. 12—18. l.)

Bayer Józsefet mint tudóst és mint tanárt egyaránt sikerülten jellemzi. Bayer 1873-ban fejezte be egyetemi tanulmányait s tizenhat esztendeig várakozott, míg végre kinevezték gimnáziumi tanárnak. Nagy pályadíjat nyert, nevét széles körben ismerték, tagja volt a Kisfaludy-Társaságnak s csak ekkor tudta annyira vinni, hogy «kisegítő» tanár lett a budapesti VII. kerületi főgimnáziumban! Innen került a Markó-utcai főgimnáziumhoz s néhány hó előtt vonult nyugalomba. 1912-ben a budapesti egyetem tiszteletbeli bölcsészetdoktorrá választotta s a díszoklevelet Fináczy Ernő bölcsészeti dékán a következő beszéd kíséretében nyújtotta át az ünnepeltnek: «Az oklevelet átnyujtom abban a meggyőződésben, hogy amióta a budapesti tudományegyetem fennáll, ez a kitüntetés nem ért még oly férfit, aki akkora tudást oly ritka szerénységgel párosított volna, mint amily tudás és szerénység egyesül Önben. Ön valóban a tudományban és annak művelésében kereste lelki szükségleteinek kielégítését. Hazája tudományos irodalmát oly alapvető munkákkal ajándékozta meg, melyeknek értékét mi is elismerjük, de teljes egészében csak azok fogják méltathatni, akik utánunk jönnek és a történelmi megítélés magaslatáról fognak visszatekinteni Öure. Mi csak önmagunkat tiszteljük meg, midőn ily alapvető, nagymérvű, fáradhatatlan tudományos munkásság eredményét azzal igyekeztünk honorálni, hogy Önt egyetemünk dísztagjai közé iktatjuk.» — Föl kell jegyeznünk, hogy ez a kitünő tudós mint gimnáziumi tanár vonult nyugalomba. S itt újból megismételjük, amit

már egyszer megírtunk: «Valóban lehangoló, hogy akkor, midőn annyi terméketlen törtetés és jogosulatlan becsvágy talál meg nem érdemelt elismerést, ilyen nagystílű munkás életnek jutalma egy középiskolai katedra.»

B. L.

Ferenczy István levelei. Rimaszombat rend. tan. város közönségének megbizásából közléteszi: *Wallentinyi Dezső*. Rimaszombat, 1912. 525 l. Rábély M. nyomdája. (Több képpel és levél-hasonmással.)

A Boöthy Zsoltnak ajánlott vaskos kötet dicséretére válik Rimaszombat városának s Wallentinyinek egyaránt. A bevezetésben a levelek kiadásának előzményeiről olvasunk, utána Boöthy Zsoltnak Ferenczy István emlékeztető c. ünnepi beszéde következik, mely már a Budapesti Szemle 1909. évf. is megjelent, majd a levelek jelentőségét méltatja Wallentinyi. Ferenczynek 196 kiadatlan levele van e kötetben kiadva s bő jegyzetekkel ellátva. E levelek nemcsak az úttörő magyar szobrász pályája szempontjából becsesek, hanem fontosak művelődéstörténeti, illetőleg műtörténeti szempontból is, s nem egy helyen irodalomtörténeti vonatkozásuk is van. A könyv végéhez gondos betürendes név- és tárgymutató, valamint időrendi kimutatás is van csatolva.

Á. I.

A pannonhalmi főapátsági főiskola évkönyve az 1912—13-iki tanévre. Közléteszi *Zoltvány Irén* főiskolai igazgató. Pannonhalma, 1913. 542 lap. Stephaneum-nyomda.

Gazdag tartalmú, ízléssel kiállított a pannonhalmi főiskola ezidei évkönyve is. Egy cikke az irodalomtörténetírók érdeklődésére is számíthat *Ez Sörös Pongrácnak: Forgách Ferenc, a történetíró* c. 62 oldalra terjedő értekezése. Az író arra törekedett, hogy a különböző helyeken megjelent, de nem értékesített anyagot felhasználja és új levéltári adatokhoz jusson, melyek Forgáchnak némely homályban maradt ponton életviszonyait megvilágíthatják. Nem annyira Forgách munkája és forrásai, mint élete kivánták a kutatást. Ez a dolgozat főleg ebben igyekszik újat, többet adni. Új adatai, helyreigazításai a szakemberre becsesek. Ez Forgáchnak eddig legrészletesebb életrajza.

Á. I.

Győre János: Abonyi Lajos pályája (1833—1898.) Függlék: 1. Arany János levelei Abonyi Lajoshoz. 2. Abonyi Lajos önéletrajza. Hét képpel. (A máramarosszigeti ref. lyceum, jogakadémia és főgimnázium értesítője az 1912/13. tanévről. Máramarossziget, 1913. 73—110. l.)

Ha ez az iskolai értesítőben megjelent életrajz tisztán a tanulóifjúság számára készült, akkor nincs sok mondani valónk róla. Szeretettel beszél Abonyiról, érdeklődést tud kelteni művei iránt, szóval feladatának teljesen megfelel. Azonban a szerzőnek az anyag széleskörű felkutatását tanúsító jegyzetei azt mutatják, hogy előtte magasabb cél is lebegett. Ez

esetben lehetetlen elhallgatni néhány rövid megjegyzést. Győre Abonyi életrajzát kimerítően adja, de kár volt munkája címétől eltérnie s Abonyi írói méltatását is belevenni, mert ez utóbbi vázlatos, nem eléggé alapos és sok tekintetben rendszertelen. A sok mindenfelé elszórt méltatás Abonyiról sem mint elbeszélőről, sem mint népszinműfőről nem nyújt tiszta képet. Emellett elvártuk volna, hogy összeállítsa és időrendi egymásutánban ismertesse az Abonyira vonatkozó eddigi irodalmat. Mindezek ellonére Győre munkája örvendetes jelenség. Mutatja, hogy az irodalomtörténet művelői kezdik észrevenni a legutóbbi negyven esztendő irodalmát és belátják, hogy ezzel az újabb irodalommal is érdemes foglalkozni.

M. F.

Imre Sándor: Báró Eötvös József művelődési politikája. Budapest, 1913. 16 l. Stephaneum-nyomda.

Magas szempontú, eszmékben gazdag méltatása Eötvös kulturpolitikai programjának. Eötvös a művelődés politikusa. Írói volta jórészt a művelődés gondolatának következménye és művei, kevés kivétellel, eszközök a nemzeti művelődés folyamatának előmozdítására. Az államnak, Eötvös szerint, hármas joga van az oktatás terén: 1. kényszerítheti a polgárokat gyermekeik neveltetésére, 2. az iskolázás költségeire adót szedhet, 3. folyó ügyel az összes iskolákra. Az állam, ha az iskolákról rendelkezni akar, nem köteles meghallgatni a hitfelekezeteket, mert a nevelés az országot és nem az egyes hitfelekezeteket illeti. Mivel pedig a nevelésben mindig a szükséglet az irányadó s a nevelés csak annyiban éri el célját, amennyiben az élet viszonyainak megfelel, a nevelési törvények csak ideiglenesek lehetnek, azaz a nevelés állandóan reformálandó. «A nemzetek nagysága — úgymond Eötvös — nem az emberek, hanem az intelligencia mennyiségétől függ s az, mely a többieket ebben megelőzte, ha nem a világ első népe is még, a világ első népévé fog válni.»

Pruzsinszky Pál: Bod Péter és kiválóbb egyházi munkái. Budapest, 1913. 122 l. Hornyánszky-nyomda. Ára 2 kor.

A Kálvin-Szövetség 12. számú kiadványa és 1913. évre szóló tagilletménye. Tulajdonképen különlenyomat a Protestáns Egyházi És Iskolai Lap 1912/13. évi folyamából. (L. folyóiratunk: II. 54., 120., 183.) Szerző Bod Péter munkáinak s az eddigi Bod-irodalomnak alapján részletesen ismerteti Bod pályafutásának egyházirodalmi vonatkozásait. Inkább korképet nyújt s csak a vallásos jellegű munkákat tárgyalja.

Német philologiai dolgozatok. Szerkesztik: *Petz Gedeon, Bleyer Jakob, Schmidt Henrik.* I—VIII. füzet. Megrendelhetők Pfeifer Ferdinánd könyvkereskedésében. Budapest, 1912—1913.

E becses vállalat a magyarországi német irodalom tanulmányozásának ügyét hatalmas lépésekkel viszi előbbre. Eddig megjelent füzetei: I. *Thienemann Tivadar:* Német és magyar nyelvújító törekvések. (1 kor. 50 fill.) — II. *Csáki Richárd:* Honterus János német iratai forráskritikai

és nyelvészeti szempontból. (1 kor. 50 fill.) — III. *Hajek Egon*: Az erdélyi szász regényirodalom a XIX. század közepén. (2 kor. 50 fill.) — IV. *Roth Alfréd*: Tanulmányok Roth Dánielről. (3 kor. 50 fill.) — V. *Huss Richárd*: Az erdélyi szász nyelvjárás tanulmányozás mai állása. (1 kor. 50 fill.) — VI. *Hollitzer Gyula*: Liszt Ferenc és a weimari irodalmi élet. (4 kor.) — VII. *Schwarz Frigyes*: A soproni német gyermekdal. (4 kor. 50 fill.) — VIII. *Szentirmay Gizella*: Mörike Eduard «Malor Nolten» című regénye. (2 kor.)

Jakob Wiesner: *Der Ungarische Buchhandel*. Herausgegeben durch das Vorbereitende Komitee der achten Tagung des Internationalen Verleger Kongresses. Budapest. 70 l. Hornyánszky-nyomda.

F. évi június hó 1—5. napjain Európa és Amerika legkiválóbb könyvkiadói nemzetközi kongresszust tartottak Budapesten. E nagyszabású kongresszus szervezése és vezetése osztatlan elismerést szerzett a magyar könyvkereskedőknek és könyvkiadóknak, akik — élükön *Ranschburg Viktorral*, az Athenæum igazgatójával — mindent megtettek, hogy a kongresszus sikere meghaladja a várakozást. Sok olyan nagysága jelent meg itt a könyvkiadóknak, akiknek neve fogalom a könyv történetében s valamennyi azzal a meggyőződéssel távozhatott, hogy hazai könyvkiadóink jól gondozzák a magyar könyvtermelés fejlődésének ügyét. *Wiesner Jakob* könyve is a kongresszus alkalmából látott napvilágot: ajándék a külföldi könyvkiadóknak, hasznos katalógus a magyar könyvkiadói viszonyokban járatlan idegenek számára. (Francia és angol nyelven is megjelent.) Az izlésesen kiállított kiadvány helyes tájékozást nyújt a legutóbbi félszázad könyvtermelésének föllendüléséről, a nevezetesebb cégekről és a fontosabb könyvkiadói vállalkozásokról.

Új könyvek és füzetek. — *Gálos Rezső*: *Dayka Gábor költészete*. Budapest, 1913. 26 l. (Különlenyomat az Egy. Phil. Közöny 1913. évf.-ből. Ismertetését l. folyóiratunk: II. 239., 297.) — *Felvinczi Takács Zoltán*: *A pápai református főiskola br. Baldacci Antal-féle metszetgyűjteményének katalógusa*. Budapest, 1910. 308 l. (Harmadfélezer metszet felsorolása és leírása.) — *Jelentés Debreczen sz. kir. város múzeumának 1912-dik évi működéséről és állapotáról*. Debreczen, 1913. 68 l. (Függelékül Ecsedi István és Zoltai Lajos néprajzi és régészeti értekezései.) — *Ferenczy István levelei*. Rimaszombat rend. tan. város közönségének megbízásából közzéteszi: *Wallentinyi Dezső*. Rimaszombat, 1912. 525 l. (Több képpel és levél-hasonmással.) — *Simonfi János*: *Az irodalom szó története*. Budapest, 1913. 40 l. Ára 1 kor. (Különnyomat a Magyar Nyelvörből. Ism. folyóiratunk: II. 241., 300., 395.) — *Révhegyi Rózsi*: *Kölcsey mint esztétikus*. Budapest, 1912. 77 l. (Különnyomat az Athenæumból. Ism. folyóiratunk: I. 489. II. 114.) — *Trostler József*: *Vajda Péter és a német romanticizmus*. Budapest, 1913. 22 l. (Különnyomat az Egy. Phil. Közönyből. Ism. folyóiratunk: II. 297., 391.) — *Trostler József*: *Merck János Henrik mint kritikus és esztétikus*. Budapest, 1912. 26 l. (Különnyomat az Egy. Phil. Köz-

lönyből.) — *Zlinszky Aladár: A kifejezés stílusa:* Budapest, 1913. 42 l. (Különnyomat a budapesti VIII. ker. áll. főgimnázium értesítőjéből.) — *Hauer Ferenc: P. Menyhárt László S. J. megfigyelései Afrika belsejében.* Kalocsa, 1913. 91 l. (Különnyomat a jézustársasági kalocsai érseki kath. főgimnázium értesítőjéből.) — *Levéltárosok Lapja.* A törvényhatósági levéltárosok országos egyesületének hivatalos értesítője. Szerk. Alapi Gyula, Komárommegye főlevéltárosa. Budapest, 1913. (Új negyedévi közlöny, mely a hivatalos értesítéseken kívül történeti dolgozatokat is közöl.) — *Pivány Jenő: Hungarians in the American civil war.* Cleveland, 1913. 61 l. (Különnyomat a Dongó című amerikai magyar élelap jubileumi számából, melyet ismertetni fogunk.) — *Lechner Tibor: Korszellem és történettudomány.* Budapest, 1913. 58 l. Buschmann-nyomda. Ára 1 kor. — *Kepes Ernő: Lamprecht történetfilozófiája.* Budapest, 1913. 50 l. Korvin-nyomda. Ára 1 kor. 50 fill. — *Rác Lajos: Rousseau mint moralista.* Budapest, 1913. 64 l. Hornyánszky-nyomda. — *Rex Sándor: A magyar katolikus egyház anyagi és politikai helyzete 1526-tól 1547-ig.* Budapest, 1913. 80 l. Merkantil-nyomda. — *Sebestyén József: Báthory Erzsébet. 1560—1614.* Székesfehérvár, 1913. 98 l. Egyházmegyei nyomda. — *Arany: Budas Tod, eine Hunnensage.* Epos in 12 Gesängen. Aus dem ungarischen übersetzt von Carl Maurer. Ujverbász, 1913. 144 l. Ára 3 kor. — *Zászlónk diáknaptára az 1913—14. isk. évre.* Budapest, 1913. 256 l. Ára 1 kor. 50 fill. — *Világkönyvtár.* Révai-kiadás. Egy-egy kötet ára 1 kor. 90 fill. (Balzac: Az elegáns élet fiziologiája. Ford. Balla Ignác.) — *Modern Könyvtár.* Athenæum-kiadás. Egy-egy szám ára 40 fill. (268—271. Boutroux: A természettörvény fogalma. Ford. Fogarasi Béla. 272—276. Laurids Bruun: Van Zanten boldog évei. Ford. Zoltán Vilmos. 277—281. Jules Renard: A smokk. Ford. Kosztolányi Dezső. 282—284. Stendhal: Elbeszélések. Ford. Moly Tamás. 285—286. Bacsányi János költeményei. 287—288. Szilágyi Géza: Ez Pest! 289—291. Miklós Jenő: Este. 292—295. Bródy Miksa: Klotho. 296—297. Győri Ernő: Áldott legyél te. 298—299. Nagy Lajos: Mariska és János. 300—301. Balázs Béla: Dialogus a dialogusról. 302—304. Somlyó Zoltán: Sötét baldachin.) — *Olcsó Könyvtár.* Franklin-kiadás. Egy-egy szám ára 20 fill. (1693—1698. Boccaccio: Fiammetta. Ford. Cs. Papp József.) — *Magyar Könyvtár.* Lampel-kiadás. Egy-egy szám ára 30 fill. (702—703. Heltai Jenő: Kis komédiák. 704. Edmond Rostand: A két Pierrot. Ford. Kosztolányi Dezső. 705—710. Homeros Odysseiája. Ford. Kemenes Kempf József.) — *Olcsó Jókai.* Révai-kiadás. Egy-egy szám ára 40 fill. (131. Völegényverseny. 132. Álmodád. 133—140. Szabadság a hó alatt vagy a zöld könyv. Négy kötet.)